

MAKA, NAKA, en PAKA

in het Bare'e en eenige verwante talen,

DOOR

D^r. N. ADRIANI,

afgevaardigde van het Nederlandsch Bijbelgenootschap.

Volgens de gewone indeeling der rededeelen, naar hun syntaktisch gebruik, moeten *maka* en *naka* in het Bare'e onder de voegwoorden worden gerekend en moet *paka* een voorvoegsel worden genoemd. Des noods zou men ook *naka* als voorvoegsel kunnen beschouwen, doch het wordt nog niet zóó nauw met zijn grondwoord samengevoegd, dat men er niet over zou kunnen strijden of het afzonderlijk of wel met dat woord aanéén dient geschreven te worden.

Hier zal beproefd worden den onderlingen samenhang dezer drie woorden aan te toonen, door hunne syntaktische beteekenis na te gaan, zoowel als door hunne etymologische samenstelling te onderzoeken, waarbij noodzakelijk de plaats dezer partikels in eenige verwante talen moet ter sprake komen.

Maka is in het Bare'e een redengevend voegwoord, het beste weer te geven met „immers, namelijk”; meestal is het zwakker dan „want” of „omdat”. Het leidt eene verklaring in van iets dat onmiddellijk vooraf is gezegd en dat eigenlijk niet meer behoeft verklaard te worden. Bijv. *mombelio kodjo ana radua setu, maka morapi*, „die beide kinderen gelijken sprekend op elkaar, zij zijn namelijk tweelingen”; *ro maintjani siko, maka kupetumbuka owi*, „gij weet het al, ik heb 't u immers vroeger verteld”; *makudja maka mawá liomu*,

„wat scheelt je, dat je gezicht rood is” (ik vraag je wat je scheelt, omdat je gezicht rood is); *majoa pompaunja, maka mokole*, „hij heeft gelijk, want hij is van adel”; *bare'e madago kuto'o to'onja maka kupopapa*, „ik mag zijn naam niet noemen, want ik zeg „vader” tot hem”; *mogelemo tanoanaku, maka sawimo kila*, „mijne ziel lacht, want wij zijn boven op den berg”; *bare'emo kupompauka tau setu, maka momberau kami*, „ik spreek niet meer tot dien man, want wij zijn boos op elkaar”.

In al deze zinnen is het verklarende gedeelte, dat door *maka* wordt ingeleid, aan den hoofdzin ondergeschikt geworden. De zin met *maka* aan 't hoofd kan dan ook niet vooropgaan; in 't algemeen gesproken begint *maka* geen nieuwen zin. Wel kan een antwoord op eene vraag met *maka* beginnen, maar dan is daarmee ook aangeduid dat het antwoord onmiddellijk bij de vraag behoort. Bijv. *makudja nabobaki anamu? — maka wongo!* „waarom slaat ge uw kind? — 't Is immers stout!” In geen enkel geval is *maka* strikt noodig; in elke der genoemde zinnen zou het kunnen wegblijven, zonder dat daardoor de zin duister werd. Het is intusschen vrij druk in gebruik, doch op geene andere wijze dan die waarvan de bovenstaande zinnen voorbeelden geven.

Naka is het beste weer te geven met ons „dat”, in allerlei nuancen van beteekenis, dikwijls ook in den zin van „opdat”, ook wel in dien van „zoodat”. Het allermeeft is het in gebruik bij grondwoorden van adjectieven en werkwoorden ¹⁾, om aan te duiden: „dat het worde wat het adjectief of het werkwoord uitdrukt” en wel in deze twee onderscheiden beteekenissen: „laat het mijnentwege — worden, het kan mij niet schelen dat het — wordt”, en: „opdat het — worde, dat het — moge worden”. Voorbeelden: *E, magege topimu! Nakagege!* „hee, je sarong wordt nat! Laat hij nat worden, hij kan mijnentwege nat worden!” *Pangkonika asumu, maoro.*

1) Men verontschuldige het gebruik van traditioneele benamingen; met het motiveeren van afwijking daarvan zou ik buiten het bestek van dit stukje moeten gaan.

Nakaoro jau' „Geef je hond eten, hij heeft honger. Laat hij voor mijn part honger hebben”. *Ne'e ndjo'u se'i², maudja.* *Nakaudja,* „ga nu niet weg, het gaat regenen. Laat het regenen!” Van de tweede beteekenis: *kupatuđjuki anaku,* *nakalo'e,* „ik onderricht mijn kind, dat het knap worde”; *madago mangadji nakare'e doi,* „koran-reciteeren is goed, opdat men geld krijgje”; *kekeni, nakane'e manawu,* „houd het vast, opdat het niet valle”; *poi, nakangau,* „leg het in de zon, dat het droog worde”; *rangani, nakaria,* „doe er wat bij, dat het veel worde.”

Alleen met „dat” of „zoodat” is het te vertalen in zinnen als: *setu pai nakapate,* „zoo komt het dat hij gestorven is”; *wenu, pai naka be napokono?* „hoe zou het, dat hij er niet van houdt?”; *kasondo ntau mongkeni wea pai nakarangku,* „dat zoovele menschen rijst brengen, daarom is er overvloed”. Men zou hier zeer zeker *naka* kunnen missen, daar *pai* een verbindend voegwoord is (meestal „en”), dat de zinnen waartusschen het staat, in zóó nauwen samenhang brengt, dat er een causaal-verband mee kan uitgedrukt worden. Dat men er nu nog *naka* tusschen schuift, bewijst dus dat men beoogt het causaal-verband nog iets duidelijker uit te drukken. *Naka* is dus ook hier eene redengevende partikel.

Wat den vorm betreft, valt op te merken, dat *naka* vóór woorden zonder andere voorvoegsels gevoegd, een voorvoegsel wordt en zijn zelfstandigen klemtoon verliest, maar toch niet zóó geheel voorvoegsel is, dat het nog weer een ander prefix vóór zich zou kunnen hebben. Waar het echter vóór een woord dat reeds een voorvoegsel heeft, komt te staan, heeft het nog zijn eigen klemtoon; dit is ook het geval waar tusschen *naka* en het woord dat er van afhangt nog een ander woord staat, zooals in den bovenstaanden zin: *naka be napokono.* *Naka* is dus een voorbeeld van eene partikel die bezig is voorvoegsel te worden. Het gebruik van *naka* als partikel en als voorvoegsel heeft dan ook gelegenheid gegeven tot het gebruik van uitdrukkingen als *naka madago* en *nakadago* naast elkaar, in dezelfde beteekenis. Op het

zooeven gezegde afgaande, zou men *naka madago* als ouder moeten beschouwen dan *nakadago*. Het is intusschen merkwaardig dat de To Lage, wier taal in 't algemeen in de vormen (niet in den woordenschat) ouderwetscher en zuiverder is dan die der To Pebato, vormen als *naka madago* veel minder gebruiken dan *nakadago*, terwijl bij de To Pebato het omgekeerde het geval is. En het zijn ook juist de To Pebato die met het gebruiken van afgeleide woorden als grondwoorden het meeste zondigen tegen de aloude regels die bij de To Lage nog beter in acht genomen worden. Bij de To Pebato hoort men: *kumerapi*, „ik vraag”, voor *kuperapi*; *kumangkoni*, voor *kukoni*, „ik eet”, ja zelfs vóór intransitieve werkwoorden, die strikt genomen het voorvoegsel *ku* niet voorvoegen, gebruiken de To Pebato het: *kumoliu*, „ik ga voorbij”, *kumeonto*, „ik houd op”, *kumandiu*, „ik baad”, voor *moliu jaku*, *meonto jaku*, *jaku mandu*. Zij gevoelen dus in *naka madago* niets onzuivers, terwijl de To Lage van zulk een vorm meer afkeerig zijn. Nu moet *naka*, zooals beneden zal aangetoond worden, ontstaan zijn in den tijd toen *ka* nog niet uitsluitend voorvoegsel was, zooals nu. Heeft het tot voorvoegsels worden van partikels zijn oorsprong in zucht tot bekorting, die afslijting veroorzaakt, dan moet dus *nakadago* jonger zijn dan *naka madago*. Aan den anderen kant kan *naka madago* zijn ontstaan te danken hebben aan analogie naar uitdrukkingen waarin *naka* als afzonderlijk woord staat, hetgeen mij minder waarschijnlijk voorkomt, daar er geen reden te bedenken is waarom men een korten duidelijken vorm als *nakadago* zou ontwrichten tot *naka madago*.

Geheel en al voorvoegsel is *paka*, behalve in ééne enkele functie, die straks ter sprake komt. Dit blijkt o. a. ook hieruit, dat *paka* nog weer de voorvoegsels *ku*-, *mo**- en *na*-vóór zich kan nemen, dus: *kupaka*, *mompaka*, *napaka*. *Paka* nu staat alleen vóór adjectief-stammen en heeft dan de beteekenis van „maak tot”, daar het zonder ander voorvoegsel alleen imperatief is. Nu is het gewone causale

voorvoegsel in 't Bare'e *pa*. Het ligt dus voor de hand om *paka* te ontbinden in *pa* en *ka*. Met *ka* worden eigenschapsnamen gevormd van adjectiefstammen, dus: *kadago*, „goedheid”, van *dago* (*madago* „goed”). Daar nu *pakadago* beteekent „maak goed, doe goed”, zoo heeft men hierin *pa* als het causatiefelement te beschouwen en *kadago* als het secundaire grondwoord; *pakadago* is dus woordelijk „maak goedheid”. Deze afleiding klemt temeer, omdat *ka*- de nominale vorm is naast *ma*-, het prefix der adjectieven, terwijl de nominale vormen die naast de verbale met *ma*-, *mo*-, *me*- staan, *pa*-, *po*-, *pe*- luiden, welke laatste voorvoegsels elk op hunne beurt als causaal-prefix weer vóór die nominale vormen worden gevoegd, zoodat men combinaties krijgt: als *pompa*-, *pompò*-, *pepe*-, *pape*- enz., die dus etymologisch geheel gelijkwaardig zijn met *paka* en ook in syntactisch gebruik, als causatieven, daarmee overeenkomen.

Een enkelen keer vindt men de combinatie *poka*-, die almede bewijst dat *paka* niet een enkel ondeelbaar woord is, o. a. in de uitdrukking *kupokaeka*, „ik ben bang voor”, bijv. *sako engonja kupokaeka*, „zelfs voor zijn neus ben ik bang”, van *eka* „vrees”, *maeka* „bevreesd”, *kaeka*, „bevreesdheid”, *kupokaeka* „ik heb tot bevreesdheid, ik heb om voor te vreezen”.

De eenige beteekenis waarin *paka* als afzonderlijk woord voorkomt, is die van „geheel en al, één en al”, bijv. *paka jopo pai wana*, „geheel en al bosch en woud”; *paka lipu pai barubi*, „niets dan dorpen en kokospalmen”; *bare'e mempone jaku, paka we'a sindate*, „ik ben niet in huis gegaan, er waren louter vrouwen”; *paka nipa atanja, paka dopi djoianja*, „het dak is van enkel *nipa*, de vloer van louter planken”.

De vraag kan rijzen of dit *paka* niet een geheel ander woord is dan het voorvoegsel *paka*. Afgezien van de gelijkheid in vorm, geloof ik dat de beteekenis, bij nauwkeurige beschouwing, ons alle recht geeft ook dit *paka* in *pa* en *ka* te ontleden en identisch met het voorvoegsel te houden. *Ka*- is in vele gevallen gelijkwaardig met ons ge-

dat eene verzameling aanduidt („geboomte”), het is tevens de nominale vorm bij *ma-* („voorzien van, met”), welks beteekenis almede in ons *ge-* kan liggen („gerokt, gedast”). Nu is in het tegenwoordige Bare’e een vorm als *kajopo*, *kabonde* („beboscht, betuind”) onmogelijk en daarom mag men ook niet veronderstellen dat *pakajopo* de oorspronkelijke vorm is geweest. Integendeel moet aangenomen worden dat *paka* in deze uitdrukkingen steeds zelfstandig is en dat vooral hierdoor is gebleven, omdat in deze soort zinnen altijd een zware klemtoon op *paka* valt, zooals ook in onze taal, als wij zeggen „één bosch, ál bosch”, de woorden „één” en „al” zwaar beklemtoond worden. Maar een bekende bijvorm van *ka-*, n. l. *ke-*, wordt veel gebruikt om „voorzien van”, of liever „behept met, toegetakeld met” uit te drukken, daar men *ke-* alleen gebruikt waar iets of iemand niet tot zijn voordeel is voorzien van ’t geen het grondwoord aanduidt, bijv.: *keloge djaja*, „de weg is slijkerig”, *kewuri liomu* „er zit houtskool op je gezicht”, *kewatu bondenja*, „zijn tuingrond is steenachtig”¹⁾. In het nauwverwante Napoe’sch is echter *ke-* nog synoniem met Bar. *ma-*, bijv. *kealo*, Bar. *maeo* „zonnig”, *keate* „moedig” (woordelijk „hartig”), *bonde keowai* „bewaterd rijstveld, sawah”. *Paka jopo* mag men dus als de causale vorm van *majopo* (*kajopo*) beschouwen „tot beboschtheid gemaakt”, of „een bosch (uit)makende”.

Het is duidelijk dat *maka*, *naka* en *paka* etymologisch beschouwd, het element *ka-* gemeen hebben. Dit *ka-* is dan het bovengenoemde voorvoegsel, waarmee van adjectiefstammen de kwaliteitsbenamingen worden afgeleid die wij met *-heid* vormen, als *kadago*, „goedheid”, *kasondo*, „veelheid”, *karimbo*, „hevigheid”, *kadja’a*, „slechtheid”, *kakuni* „geelheid”. Nu gebruikt het Bare’e deze kwaliteitsbenamingen met *ka-* dikwijls waar wij een redengevenden zin maken, met „omdat” of „daar” ingeleid, zooals: *bare’e mája mosumomba*, *karimbo ngoju*, „het gaat niet aan te zeilen,

1) *Ke-* in ’t Sada’sch en Watoe’sch, zie Mededeelingen van wege het Nederlandsche Zendinggenootschap, Dl. 42 (1898), bl. 128.

daar de wind zoo hevig is"; *menangi Papa i Wunte, karoso mpompaunja*, „Papa- i- Woente heeft gelijk gekregen, omdat hij zoo krachtig heeft gesproken"; *kabare'enja re'e doiku, bare'e kukoto montjampo indaku*, „daar ik geen geld heb, kan ik mijne schuld niet betalen". In deze functie wordt *ka-* zelfs vóór finiete werkwoordsvormen geplaatst, bijv. *manawumo tua'iku ri edja, kamanawunja setu bare'e masae mate*, „mijn broer viel van de trap, door dit zijn gevallen zijn stiert hij niet lang daarna". Feitelijk plaatst *ka-* de uitdrukking die daarmee gevormd is, als een volkomen feit geworden iets naast de rest van den zin, met de bedoeling om het medegedeelde toe te lichten en de beheerschende omstandigheid daarbij te vermelden, wat op hetzelfde neerkomt als er eene verklaring van te geven, die wij met „omdat", of „door" zouden inleiden; in de genoemde zinnen dus op deze wijze: „Het gelukt niet te zeilen, het hevig zijn van den wind" (bij het hevig zijn van den wind, bij een zoo hevigen wind, omdat de wind zoo hevig is); „Papa- i- Woente heeft het gewonnen (bij, door, van wege) de kracht van zijn spreken"; „(bij) het niet hebben van geld, kan ik mijne schuld niet betalen".

Het verzamelen onder het hoofd *ka-* van de woorden van een zin die de beheerschende omstandigheid uitdrukken, is dus in het Bare'e eene zeer bruikbare en druk gebruikte wijze om een verklarenden bijzin te vormen. Zulk een zin kan echter bij voortgang van ontwikkeling in den zinsbouw, zóó lang worden, dat het enkele voorvoegsel *ka-* de menigte van daaraan hangende woorden niet meer voldoende kan vasthouden. In dat geval wordt het vervangen door de constructie met *maka*. Dat deze wijze van uitdrukking zwakker is, spreekt van zelf. *Bare'e kukoto montjampo indaku, bare'e re'e doiku*, „ik kan mijne schuld niet betalen, ik heb geen geld" is nevenschikking; *bare'e kukoto montjampo indaku, kabare'enja re'e doiku*, „ik kan niet betalen wegens het niet hebben van geld" is onderschikking; *bare'e kukoto montjampo, maka bare'e re'e doiku*, „ik kan niet betalen,

immers ik heb geen geld", staat daar tusschen in. Men kan dus bij het gebruik van *maka* spreken van verzwakte onderschikking, noodzakelijk door meerdere zelfstandigheid van den bijzin, vooral wanneer deze wat lang is. De verklaring van *maka* is daarom naar mijne meening die van een zelfstandig geworden *ka*; dit *ka* heeft het voorvoegsel *ma-* gekregen, om als zelfstandig woord den verklarenden bijzin in te leiden, maar dien meer los te laten dan bij een eigenlijk voorvoegsel kan plaats hebben, dat den zin tot één enkel naamwoord samenvat en vasthoudt.

Bijzonder merkwaardig dunkt mij ten deze een andere afleiding van *ka*, namelijk *moka* in een zinnetje als *bepa moká kadidagonja*, woordelijk: „nog niet is volledig, geheel, zijne beterschap", dat ik in antwoord kreeg op een vraag naar een zieke. Dit *moka* toch kan wel niet anders zijn dan een geverbaliseerd (sit venia verbo) *ka* ¹⁾, dus „tot een *ka* gekomen, een definitieve toestand geworden, zooals men dien met *ka* uitdrukt". Ziehier nog een paar voorbeelden. *Tau mojo'o, be lau lada, be da moka ponjaminja*, „als men kookt, en er is geen spaansche peper, dan zal het niet genoeg smakelijk zijn" (de smakelijkheid er van is dan niet *ka*). Ik vroeg waar de menschen aan den mond der Mapane-rivier water scheppen, omdat het water daar brak is, en kreeg ten antwoord: *ane djongke lasi, sangajangaja ri jaenja, maka be moka kambouenja, mbotasipa*, „als vol is de zee, altijd boven de monding, want dan is niet geheel zijn ruiken (smaken) als water, het ruikt dan nog als zeewater". *Ka-mbo-uenja* is letterlijk „het ruiken (*mbo*, bijvorm van *wau*, als water (*ue*) er van, derhalve *be moka kambouenja* „de *ka*-smaak-als-water verdient zijn voorvoegsel *ka* nog niet ten volle". Voorts vergelijkte men nog *bepa moka tundanja*, „de oorzaak er van is nog niet vast, is nog niet met zekerheid bekend".

1) In 't Bare'e zijn de voorvoegsels evenmin als de achtervoegsels scheidbaar, wat bijv. met *-ka* in 't Sigisch en in 't Parigisch wel het geval is; bijv. Parigisch *nitona kaku*, „door hem gezegd tot mij".

Het woord *paikanja*, „maar, echter”, heeft eveneens een *ka* tot stam. 't Is eene samenkoppeling van *pai* „en” (dat er ook wel eens afgelaten wordt) en *kanja*, 't welk niet anders is dan *ka* met het pron. suff. 3^e pers., evenals *banja*, „geenszins, niet, Mal. *bukan*”, uit *ba* (de oude ontkenning) en *nja* is samengesteld, dus „het neen er van, het tegendeel er van, des neen”. In een zin als: *kupokono kanja bare'e kukoto*, „ik wil wel, maar ik kan niet” is dus *kanja* niet anders dan een substantief *ka* met het bez. voorn. w. 3^e pers., dus „de *ka* er van is” en dan volgt de zin, die dus eigenlijk ook een redengevende bijzin met *ka* is, en zeer goed kan vervangen worden door *kabare'enja kukoto* „(het is) dat ik niet kan”. Wil men echter *bare'e* „niet” en *kukoto* „ik kan” onmiddellijk samenvoegen, dan krijgt men vanzelf: *kanja bare'e kukoto*. Door eene andere vorming en een ander syntactisch gebruik zijn *maka* en *kanja* een goed eind van elkaar geraakt, maar de gemeenschappelijke oorsprong kan uit het hier gezegde duidelijk genoeg blijken.

De causa-aangevende kracht van *ka*, 't zij als redengevend woord, zooals in *maka* en *naka*, 't zij als causaal-prefix in *paka*, geeft reeds voldoende zekerheid voor de gemeenschappelijke afkomst dezer woorden. Wat nu betreft de onderlinge verhouding der drie woorden *maka*, *naka* en *paka*, deze is in eene taal als het huidige Bare'e moeilijk na te gaan. Van *paka* is het duidelijk dat het den nominaal-vorm van 't causaal-prefix heeft, daar het doorgaans imperatief is. Tegenover *paka* nu staan *maka* en *naka* als verbaal-vormen.

Het Parigisch, de aan het Bare'e meest verwante taal, onderscheidt in zijne werkwoordelijke vormen die met *m*, aanduidende 't geen zal geschieden, en die met *n*, aangevende hetgeen is geschied of bezig is te geschieden. Het ligt voor de hand om tusschen *maka* en *naka* hetzelfde onderscheid te zoeken als tusschen Par. *manggoni*, „zal eten, gaat eten, om te eten” en *nanggoni*, „is aan 't eten, heeft gegeten”. Oogenschoonlijk levert deze vergelijking geen resultaat op,

daar *naka* met zijne beteekenis „laat het — worden” eer toekomst-aanduidend schijnt en *maka*, in zijne beteekenis „want, daar” steeds de vermelding van eene afgehoopen handeling, van iets reeds gebeurds inleidt. Toch is dit niet geheel juist. Het zinnetje hierboven als voorbeeld gegeven: *E, magege topimu*, is naar omstandigheden te vertalen met „je sarong zal nat worden, is nat, wordt nat” maar de spreker zegt feitelijk: „je sarong is nat”, hij stelt de vrouw die hij toespreekt vóór de voorstelling dat haar sarong nat is. Een namiddag-bezoek wordt dikwijls afgebroken met de opmerking: *Kami se’i mawengimo*, woordelijk „wij hebben al nacht”, m. a. w. „als we nu niet weggaan hebben we duisternis op weg naar huis”. Men stelt zich dus de toekomst als reeds geschied voor en neemt van af dat standpunt zijne maatregelen ¹⁾. Antwoordt de toegesprokene in ’t eerste geval met *nakagege* „laat (mijn sarong) maar nat worden”, dan heeft hij het *magege* aangenomen en dus in de *kagege* berust. Aldus opgevat, beteekent *nakagege* „hij is dan nat geworden, dan is hij maar nat!”, daar *na-* thans het voorvoegsel is van het passief met aanduiding van den agens. Zoo zou een op den tweeden zin gegeven antwoord: *nakawengi*, woordelijk te vertalen zijn met „het is dan tot nacht geworden”.

Tegenover *na-* „gemaakt tot” beteekent *ma-* „zijnde”. Daarom kan *maka* ook een reden aangeven, een zin inleiden die eene omstandigheid vermeldt die nu eenmaal zoo is, waarmee men als bestaand moet rekenen. Om de juiste beteekenis van *naka* te gevoelen, vergete men niet dat ook ons „laten worden” in het Bare’e met een causaal-vorm wordt uitgedrukt. *Loka i Boti nasela uwanja, anu i Kolopua napa-*

1) „An Englishman says „When I get there, it will be night”. But a Pacific Islander says: „I am there; it is night”. The one says: „Go on it will be dark”, the other: „Go on, it has become already night”..... A companion calls me at 5.30 A.M. with the words: *Eke me gong veta* (Hullo, it is night already). He means: „Why, we ought to be off, we shall never reach the end of our journey before dark”. Uit een brief van Zendeling Patteson aan Max Müller, te vinden „Life of John Coleridge Patteson” by Charlotte Mary Yonge, 1888, Dl. II, bl. 126.

katasa wuanja, „de pisangs van den Aap, daar haalde hij (de Aap) het merg uit, die van de Schildpad, die liet hij (de Sch.) rijp wordt”. De onderlinge verhouding van *maka*, *naka* en *paka* verschilt dus inderdaad niet van die der voorvoegsels *ma-*, *na-* en *pa-*, m. a. w. ‘*maka*, *naka* en *paka* zijn samenstellingen van *ka*, thans prefix, met de heden nog levende prefixen *ma-*, *na-* en *pa-*’.

In de verwante talen heeft het Maleische *maka* zeer veel van 't Bare'e *maka*, vooral daar waar het correct wordt gebruikt. Men zie het zeer duidelijke artikel in Prof. Pijnappel's woordenboek. Klinkert geeft nog op: *makanja* „de reden er van”. In von de Wall's Woordenboek wordt het slechts als een stoplap vermeld, wat het in 't Bare'e niet is, al kan het, strikt genomen, zoo goed als altijd gemist worden.

Ook het Makassaarsche en het Boegineesche *maka*, door Dr. Matthes met „om te” vertaald, zijn redengevend, hoewel in zwakke mate. Men zie Mak. Sprkk. bl. 128, Boeg. Sprkk. bl. 249. Vooral de 2^e druk van het Makassaarsche Woordenboek geeft oervloedig voorbeelden, die leeren dat ook in 't Mak. *maka* geen onmisbaar verklarend woord is en in gebruik nog meer met 't Maleische dan met het Bare'e *maka* overeenkomt. Dr. Matthes verklaart ook dat *maka* uit *ma* en *ka* is samengesteld en omschrijft het als primitief te hebben beteekend „geraken of komen tot een zekeren toestand”.

In syntaktisch gebruik is het Mak. en Boeg. *mangka*, *mingka* (Mak. Sprkk. bl. 129, Boeg. Sprkk. bl. 249, Woordenboeken i. v.), dat Dr. Matthes met „maar, slechts” vertaalt, het equivalent van het Bar. *kanja*. Hetgeen hierboven over de afleiding van *kanja* is gezegd, mag ons in *mangka* en *mingka* twee vormingen van *ka* met voorvoegsel *ma-*, *mi-* doen zien.

Over *maka-* in 't Sangireesch is op bl. 116 der Spraak-kunst gezegd dat het uit *ma* en *ka* bestaat, zooals o. a. de passieve vorm *ika-* bewijst. *Maka* komt als afzonderlijk

woord niet in 't Sang. voor; de verbale vormen, met dit voorvoegsel samengesteld, beteekenen in 't algemeen „kunnen doen wat 't grondwoord aanduidt”. *Paka* is aldaar op bl. 122 behandeld. Het aldaar gezegde. „Dit voorvoegsel hangt niet samen met *maka*” is te sterk uitgedrukt. Beschouwt men *paka* en *maka* naast elkaar, dan kan men ze niet in de gewone verhouding van een bij elkaar behoorend stel nominale en verbale vormen zien. Dit bewijst intusschen niets anders dan dat *paka* onafhankelijk van *maka* is gevormd, beiden van 't zelfde *ka*, zooals trouwens ook op bl. 123 der Sangireesche Spraakkunst is gezegd.

Het gebruik van *maka* en *paka* in de Minahassische en Filippijnsche talen geeft geene aanleiding tot opmerkingen die hier bijzonder zouden dienen. Ik kan dus volstaan met te verwijzen naar Prof. Kern's behandeling van 't Fidji'sche *vaka* in „De Fidji-taal” bl. 45 — 48 en naar de aldaar aangehaalde bronnen. Alleen wijs ik nog op het daar niet genoemde *mangka*, in 't Soendaneesch „een hulpwoord voor den voluntatief, laat, laat het wezen”, dus voor een deel overeenkomende met *naka* in het Barée. Prof. Kern (Fidji-taal, bl. 33) van het Fidji *vinaka* sprekende, toont aan dat dit identisch is met o. Jav. *pinaka*, n. Jav. *minongka*, „dienstig tot”, en noemt het o. Jav. *paka* „gebruiken”. Hier is het dus als zelfstandig woord blijven bestaan, iets wat in het Baré'e met *paka* slechts heeft plaats gehad in één enkele beteekenis.

PANTA, MIDDEN-CELEBES, Februari 1899.